

Osnutak, struktura i djelovanje boračke organizacije na lokalnoj razini: Općinski odbor SUBNOR-a Labin *

TINA FILIPOVIĆ

Filozofski fakultet u Puli, Odsjek za povijest

Pula, Hrvatska

tina.filipovic@unipu.hr

Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata, kao društveno-politička organizacija, okupljao je nekadašnje partizanske borce, vojne invalide, obitelji poginulih boraca i sudionike Narodnooslobodilačkog pokreta. Od mnogih funkcija, briga za socijalno-materijalni položaj članova i očuvanje sjećanja na Narodnooslobodilački rat u društvu činili su najvažnije segmente društveno-političkoga rada Saveza. Unutar njom reorganizacijom Saveza boraca na lokalnoj razini i konsolidacijom novih općinskih odbora 1966. njegove lokalne organizacije jačaju i sve intenzivnije sudjeluju u društveno-političkom životu općine. U radu je prikazan put formiranja Općinskoga odbora Saveza boraca Narodnooslobodilačkog rata Labin, proces jačanja njegova ideološko-političkoga djelovanja, sustav boračke zaštite i općinske socijalne skrbi za borce te forme očuvanja i promicanja ratnih i revolucionarnih tradicija na lokalnoj razini.

Ključne riječi: Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata; Labin; društveno-politička organizacija; socijalna zaštita; kultura sjećanja; Jugoslavija

Partizanski borci, koji su u Narodnooslobodilačkom ratu (NOR) podnijeli najveći teret u oslobađanju Jugoslavije od okupatora i uvelike pridonijeli političkom uspjehu Narodnooslobodilačkoga pokreta (NOP), u prvim su poslijeratnim godinama među prvim pružili podršku Komunističkoj partiji Jugoslavije u konsolidaciji novoga državnog aparata i angažirali se u obnovi i izgradnji zemlje. Dvije godine nakon završetka rata, prema inicijativi Politbiroa Centralnoga komiteta Komunističke partije Jugoslavije i generalnoga sekretara Partije Josipa Broza Tita, osnovan je Savez boraca Narodnooslobodilačkog rata (SBNOR) u Jugoslaviji. Da borci nakon rata ne bi „bacili svoje koplje u trnje”, Savez je uključen u sastav Narodne fronte kao krovne i najmasovnije društveno-političke organizacije, što je podrazumijevalo i djelovanje u funkciji transmisije partijske vlasti.¹ Boračko je ratno iskustvo, prema Titovim riječima,

* Ovaj je rad financirala Hrvatska zaklada za znanost projektom HRZZ IP-01-2018-5394 („Mikrostrukture jugoslavenskoga socijalizma: Hrvatska 1970-1990.”).

bilo glavnim preduvjetom njihova političkoga autoriteta u izgradnji „pravilnog razvoja društvenih odnosa”,² baš kao što je ratna pobjeda bila ključ legitimacije partijske vlasti u poslijeratnom razdoblju.³ Slijedom toga, Savez boraca je kao dobrovoljna veteranska društveno-politička organizacija nastao s ciljem snaženja, daljnje izgradnje i promocije vrijednosnih postulata proizašlih iz Narodnooslobodilačke borbe (NOB) i socijalističke revolucije, pomoći u oblikovanju socijalističkoga društva i očuvanju slobode i samostalnosti socijalističke Jugoslavije te za potrebe pomoći svojim članovima u rješavanju materijalnih, socijalnih, zdravstvenih i drugih problema i potreba. Njegove je zadatke definirao Statut organizacije, koncipiran na temelju politike i programa Saveza komunista, a oni su u razdoblju kasnoga socijalizma elaborirani kao borba

„za očuvanje i razvijanje tekovina i ostvarivanje trajnih ciljeva socijalističke revolucije; za razvijanje socijalističkih samoupravnih društvenih odnosa i vlasti radničke klase i svih radnih ljudi; za jačanje socijalističke svijesti, solidarnosti i jugoslavenskog socijalističkog patriotizma; za jačanje nacionalne ravnopravnosti, bratstva-jedinstva i zajedništva naroda i narodnosti u Hrvatskoj i u Jugoslaviji; za obranu slobode, nezavisnosti i samostalnog socijalističkog samoupravnog razvoja, za nezavisnu nesvrstanu politiku socijalističke Jugoslavije i mir u svijetu”.⁴

Nakon prve faze u radu organizacije, obilježene prvenstveno poslijeratnim poboljšanjem životnih uvjeta članova preko osiguravanja boračkih mirovina, materijalne pomoći, socijalno-zdravstvene zaštite i dodatnoga obrazovanja te zapošljavanja boraca, invalida i djece poginulih boraca, Savez je krajem 60-ih jačao vlastite političko-ideološke aktivnosti.⁵ Paralelno sa širenjem ideje o socijalističkom samoupravljanju te ustavnim i zakonskim odlukama koje su takav smjer razvoja društva i politike *de iure* podupirale, jačala je samostalnost republika,⁶ a općina, koja je 1963. ustavno definirana kao osnovna društveno-politička zajednica, u tom je razdoblju smatrana bazom državne vlasti i mjestom ostvarivanja svih potreba pojedinaca.⁷ U takvim je uvjetima osnažena i uloga lokalnih boračkih organizacija, pa je aktivnost već pretežito umirovljenih boraca u kreiranju političkoga i društvenoga života općine tijekom 70-ih i 80-ih poprimila šire razmjere. Aktivnost je karakterizirala intenzivnija suradnja s ostalim društveno-političkim subjektima općine i pretresanje aktualnih lokalnih političkih, društvenih, gospodarskih i kulturnih tema jer, prema mišljenju članova sredinom 80-ih, „borci u svojim sredinama ne miruju i nisu prestali biti borci”.⁸

¹ MIRKOVIĆ, *Borci NOR Jugoslavije i njihova organizacija*, 5-13.

² *Tito borcima*, 8.

³ SPEHNJAK, *Javnost i propaganda*, 22-24.

⁴ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 22, *Statut Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata SR Hrvatske*, 1982., 3-5.

⁵ MIRKOVIĆ, *Borci NOR Jugoslavije i njihova organizacija*, 59-61.

⁶ CVJETIČANIN, „Država u jugoslavenskoj teoriji i praksi”, 44-49.

⁷ TOMAC, „Općina kao samoupravna socijalistička zajednica”, 451-456.

⁸ AUABL, *Izborna konferencija Općinskog odbora SUBNOR-a Labin*, 31. 1. 1986.

Presjek djelovanja boračke organizacije na lokalnoj razini donosi informacije o mehanizmu rada na poboljšanju socijalno-materijalnoga statusa članova organizacije, u čijem su središtu u prvom redu nekadašnji borci, ratni invalidi i obitelji poginulih boraca. Razrađeni sustav boračke zaštite koji su definirali savezni i republički zakoni u promatranom je razdoblju dopunjen općinskim sustavom dodatne socijalno-materijalne skrbi s obzirom na to da je republički proračun do kraja 60-ih dosegnuo krajnju granicu opterećenja u izdvajanju za razne oblike boračkih primanja.⁹ Lokalne su boračke organizacije preuzele na sebe mnogobrojne funkcije i djelovale posrednički u rješavanju pitanja vezanih uz priznanje statusa borca, podnošenje zahtjeva za dodatnu republičku ili općinsku pomoć, rješavanje stambenih problema i drugih egzistencijalnih potreba.

Brojne aktivnosti Saveza, i na republičkoj i na lokalnoj razini, bile su prožete konstruiranjem društvenoga sjećanja u čijem su središtu trebali biti događaji i osobe koji su pridonijeli pobjedi partizana u NOR-u i ostvarenju socijalističke revolucije. Sveopća promocija boračkih ratnih sjećanja u društvu, uz odavanje počasti poginulim suborcima, sadržavala je osobine političke indoktrinacije i bila osobito važna u komunikaciji s mladim poslijeratnim generacijama, čemu se od sredine 60-ih nadalje pridavala osobita pozornost. Raznim su strategijama i programima, poput podizanja spomen-obilježja, organizacije komemoracija, svečanosti i raznih događaja, prikupljanja arhivske građe, publiciranja knjiga i nastavnih te izvannastavnih aktivnosti posvećenih povijesti NOB-a, borci bili prisutni u javnom prostoru, nastojeći osigurati kontinuitet svojega diskursa i stanoviti utjecaj u društvu.¹⁰ Usmjeravajući svoje aktivnosti prema izgradnji samoupravnoga socijalističkog društva, borci su nerijetko javno kritizirali razne pojave, probleme i djelovanja koja nisu bila u skladu s proklamiranom politikom jugoslavenskoga socijalizma te su u mnogim ključnim, ali i efemernim raspravama nudili svoja rješenja.

Zbog nedostatka temeljnih historiografskih istraživanja o povijesti boračke organizacije na području Hrvatske, u radu su najprije prikazani osnutak, struktura i glavni zadaci organizacije na saveznoj, odnosno republičkoj razini, kao rezultat analize dijela fonda Republičkoga odbora Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata (SUBNOR) Hrvatske pohranjenog u Hrvatskom državnom arhivu. U drugom su dijelu rada analizirani ustroj, struktura i djelovanje boračke organizacije na području Općine Labin na temelju materijala Općinskoga odbora SUBNOR-a Labin, pohranjenog u Udruzi antifašističkih boraca Labin, bez čije susretljivosti ovaj rad ne bi mogao biti realiziran. Naglasak je pritom na zbivanjima u 70-ima i 80-ima, kada nakon konsolidacije nove strukture lokalnih boračkih organizacija jača i njihova društveno-politička aktivnost. Raznim su lokalnim primjerima u radu prikazani najvažniji i najobimniji zadaci Općinskoga odbora SUBNOR-a Labin – proces očuvanja ratnih sjećanja i izgradnja socijalno-materijalne boračke zaštite.

⁹ AUABL, *Peta redovna skupština Saveza udruženja boraca NOR-a općine Labin*, 1974.

¹⁰ KARGE, *Sećanje u kamenu – okamenjeno sećanje?*, 19-23.

Osnutak, struktura i djelovanje Saveza boraca Narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije

Savez boraca Narodnooslobodilačkog rata Jugoslavije osnovan je na Prvom kongresu boraca NOR-a, održanom 30. rujna 1947. u Beogradu, kao dobrovoljna društveno-politička organizacija koja je okupljala nekadašnje partizanske borce i sudionike NOP-a. Organizacija je zaživjela na inicijativu partijskoga vrha i pojedinih ratnih generala, a na spomenutom je kongresu Tito, njezin prvi i doživotni predsjednik, istaknuo da je ona najbolji oblik za okupljanje suboraca u borbi za poboljšanje njihova materijalnoga i društvenoga položaja. Zahvaljujući predviđenom programu rada i ulozi u stvaranju socijalističke Jugoslavije Savez boraca trebao je postati „tvrda stijena” o koju će se slomiti svaki budući pokušaj narušavanja državne, političke i društvene stabilnosti.¹¹ Glavni odbor (poslije: Savezni odbor) činili su Tito kao predsjednik organizacije, zatim Edvard Kardelj, Ivan Gošnjak i Đuro Pucar kao potpredsjednici, Aleksandar Ranković kao sekretar organizacije i Osman Karabegović kao njegov zamjenik. Članovi Izvršnoga odbora bili su Milovan Đilas, Vladimir Bakarić, Moša Pijade i drugi istaknuti borci i visoki partijski dužnosnici.¹² Svoj je rad Savez financirao prvenstveno iz općinskih i republičkih te iz saveznoga proračuna, a zatim i prikupljenim članarinama, dobrovoljnim priložima i vlastitom imovinom.¹³

Inicijativni odbori SBNOR-a Jugoslavije osnovani po republikama i pokrajinama tijekom 1948. održali su svoje prve republičke skupštine, čime je započeo rad republičkih i pokrajinskih odbora SBNOR-a. U skladu s državnim teritorijalno-administrativnim uređenjem, boračke su se organizacije formirale na području mjesnih, gradskih i kotarskih narodnih odbora te oblasnih narodnih odbora do njihova ukidanja krajem 1951. godine.¹⁴ Na Četvrtom kongresu SBNOR-a Jugoslavije, održanom od 30. lipnja do 2. srpnja 1961. u Beogradu, donesena je odluka o spajanju Saveza ratnih vojnih invalida i Udruženja rezervnih oficira i podoficira sa Savezom boraca, nakon čega je boračka organizacija djelovala pod nazivom SUBNOR – Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata.¹⁵ Na području Hrvatske SUBNOR je djelovao do 16. travnja 1992., točnije do preimenovanja u Savez antifašističkih boraca Republike Hrvatske.¹⁶

¹¹ MIRKOVIĆ, *Borci NOR Jugoslavije i njihova organizacija*, 17.

¹² *Isto*, 20-21.

¹³ JUKIĆ, „Prilog poznavanju ustanova”, 123, 124; HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 22, Statut SUBNOR SRH, 1975., 25.

¹⁴ ŽUŽIĆ, „Teritorijalno-administrativni ustroj na području današnje Istarske županije za razdoblje od 1945. do 1990. godine”, 211-213, 216-218.

¹⁵ Udruženje rezervnih oficira i podoficira izdvojilo se 1969. iz SUBNOR-a u samostalno udruženje pod nazivom Savez rezervnih vojnih starješina; JUKIĆ, „Prilog poznavanju ustanova”, 124.

¹⁶ „Tko smo mi”.

Prema Statutu iz 1975., u članstvo SUBNOR-a primani su oni koji su sudjelovali u NOR-u, aktivno pomagali razvoju NOP-a, bili u zatvoru, na prisilnom radu ili internirani zbog pomaganja NOP-u, zatim svi oni koji su se tijekom zarobljeničtva, boravka u zatvoru, prisilnoga rada ili internacije opredijelili za NOP i potpomagali ga, oni koji su se u vojnim formacijama borili protiv fašizma u inozemstvu, primjerice u Španjolskom građanskom ratu, kao i ratni te mirnodopski vojni invalidi i članovi obitelji poginulih boraca te preminulih vojnih invalida.¹⁷ Savez boraca nije nikada uspio okupiti dva milijuna članova, koliko ih je 1947. u organizaciji prognozirao sam Tito,¹⁸ ali je broj članova u Jugoslaviji krajem 1948. prelazio jedan milijun.¹⁹ U početnoj je fazi stupanj učlanjenosti u lokalne organizacije Saveza boraca bio nedovoljan i ponegdje nije iznosio više od 50 % od ukupnoga broja onih koji su po Statutu mogli biti članovi, što svjedoči o organizacijskim problemima na terenu. Heike Karge pritom ističe problematiku najranije statutarne definicije članstva iz 1947., koja sudjelovanje u NOR-u definira u prvom redu kao borbu „s oružjem u ruci”, što su mnoge lokalne organizacije iskoristile kao kriterij za eliminaciju dijela potencijalnih članova. Pojedinci koji su izvodili diverzantske akcije ili se brinuli o opskrbi partizana, a osobito žene koje su na razne načine sudjelovale u NOB-u i potpomagale razvoj NOP-a, ostali su ponegdje dugo izvan organizacije jer je predsjedništvo pojedinih lokalnih boračkih organizacija smatralo da u Savez trebaju biti primani samo oni koji su u borbama sudjelovali s oružjem. Na Trećem kongresu Saveza boraca Jugoslavije, održanom 1955. u Ljubljani, odlučeno je da nova statutarna formulacija „učesnik u NOR-u” zamijeni dotadašnju problematičnu „s oružjem u ruci”.²⁰ U vrijeme Prve skupštine SUBNOR-a Hrvatske 1962. također se govorilo o preuskim kriterijima učlanjivanja u organizaciju, nedostatku evidencije članstva i lošem prikupljanju članarine, osobito u mjesnim organizacijama na selu. Organizacijske su probleme pripisivali čestom nedostatku plaćenoga ili honorarnoga administrativnog osoblja u lokalnim organizacijama i prezauletosti članova kotarskih, poslije općinskih odbora drugim obvezama.²¹

Prema istraživanjima Nikole Anića, više od 250 000 boraca iz Hrvatske borilo se u NOR-u u sastavu Narodnooslobodilačke vojske, od kojih je oko 200 000 sudjelovalo u završnim operacijama Jugoslavenske armije tijekom proljeća 1945. godine.²² Ako se broju preživjelih boraca po završetku rata pribroje članovi obitelji poginulih boraca i civilno stanovništvo koje je sudjelovalo u NOB-u te potpomagalo razvoj NOP-a, jasno je da Savez boraca u Hrvatskoj ipak nije bio organizacija sastavljena isključivo od bivših partizanskih vojni-

¹⁷ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 22, *Statut Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata SR Hrvatske*, 1975., 6-8.

¹⁸ KARGE, *Sećanje u kamenu – okamenjeno sećanje?*, 19-21, 43, 44.

¹⁹ BERGHOLZ, „Među rodoljubima, kupusom, svinjama i varvarima”, 77.

²⁰ KARGE, *Sećanje u kamenu – okamenjeno sećanje?*, 43, 44.

²¹ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 7, *Prva skupština Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata Hrvatske*, 1962.

²² ANIĆ, *Antifašistička Hrvatska*, 297-300.

ka. U Narodnoj Republici (NR) Hrvatskoj tijekom 1951. evidentirano je oko 400 000 članova Saveza boraca,²³ u 60-ima taj se broj kretao oko 310 000,²⁴ a u drugoj polovini 70-ih bilo je otprilike 270 000 članova.²⁵ Trend smanjivanja broja članova na republičkoj je razini bio aktualan do kraja djelovanja boračke organizacije, u skladu sa starenjem i sve većom stopom smrtnosti članstva, pa je na kraju 80-ih ukupan broj članova bio nešto više od 190 000.²⁶ Mjere za širenje članstva sredinom 70-ih, poput donošenja direktive o redovitom prikupljanju članarine, vođenja precizne članske evidencije po općinskim odborima i učlanjivanja svih koji po Statutu mogu i žele biti članovi boračke organizacije, doprinijele su ublažavanju gubitka članstva zbog smrti.²⁷ Unaprjeđenje socijalno-materijalne zaštite sudionika NOR-a i proširivanje kruga njezinih korisnika također je u korelaciji s porastom članstva, što je vidljivo iz broja obrađenih zahtjeva za priznanje statusa borca i drugih zahtjeva za dodatne vrste materijalne pomoći.²⁸ Izmjenama republičkoga Zakona o materijalnoj i zdravstvenoj zaštiti sudionika NOR-a 1974. proširen je krug korisnika mjesečne financijske pomoći,²⁹ a uvođenje kolektivnoga životnog osiguranja boraca 1977., koje je služilo podmirivanju troškova sahrane s počastima za svakoga člana SUBNOR-a koji je uplaćivao premiju osiguranja, također se odvija u razdoblju širenja članstva, što će osobito biti vidljivo na primjeru labin-ske boračke organizacije. Njime je na razini Zajednice općina Rijeka, u kojoj se nalazio i Općinski odbor SUBNOR-a Labin, bilo obuhvaćeno više od 90 % ukupnoga članstva SUBNOR-a te regije.³⁰

²³ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 17, *Godišnji izvještaj o radu organizacije Saveza boraca u NR Hrvatskoj g. 1952.*

²⁴ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 10, *Izvještaj o radu boračkih organizacija (1965-1969)*, svibanj 1969.

²⁵ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 13, *Izvještaj o radu SUBNOR-a SR Hrvatske i njegovih organa u razdoblju od IV do V republičke skupštine*, ožujak 1978.

²⁶ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 13, *Izvještaj o radu Republičkog odbora, Predsjedništva i radnih tijela SUBNOR-a Hrvatske, u razdoblju od VII. do VIII. izborne skupštine*, svibanj 1990.

²⁷ Zahvaljujući intenzivnom radu na učlanjenju onih pojedinaca koji imaju pravo na članstvo, a iz raznih su razloga ostali izvan organizacije, u boračku organizaciju SR Hrvatske od kraja 1972. do kraja 1977. pristupilo je čak 16 000 novih članova, čime je oslabljen brojčani gubitak organizacije od 30 000 preminulih članova u istom razdoblju. HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 13, *Izvještaj o radu SUBNOR-a SR Hrvatske i njegovih organa u razdoblju od IV do V republičke skupštine*, ožujak 1978.

²⁸ Novim je Zakonom o materijalnoj i zdravstvenoj zaštiti sudionika NOR-a iz 1969. prošireno pravo na zdravstvenu zaštitu i na članove uže obitelji sudionika NOR-a, a uvjeti za stjecanje prava na razne oblike financijske pomoći su ublaženi. HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 11, *Izvještaj o radu organizacija SUBNOR-a SR Hrvatske i njegovih organa (1969-1972)*, prosinac 1972.

²⁹ Izmjenama Zakona prošireno je pravo na žene s priznatim statusom borca i pojedince koji su u trenutku stupanja u NOB bili mladi od 18 godina, a proširen je i krug članova obitelji umrloga borca koji stječu pravo na financijsku naknadu. AUABL, *Informacija o ostvarivanju zaštite boraca i vojnih invalida Općine Labin i neposredni zadaci*, listopad 1975.

³⁰ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 136, *Izvještaj o radu odbora SUBNOR Zajednice općina Rijeka od novembra 1974. do kraja 1977.*, 1978.

Politička djelatnost SUBNOR-a, koja se manifestirala u raznim oblicima agitiranja za provođenje odluka Saveza komunista, jačala je od 70-ih i bila vidljiva u radu boračkih delegacija u raznim skupštinama i tijelima. Prema Zdravku Tomcu, takav je rad društveno-političkih organizacija na izgradnji „ideologizirane političke kulture građana” nominalno podrazumijevao potporu državnoj vlasti u institucionalnoj izgradnji samoupravnoga sustava, nadzor nad provođenjem političkih odluka u praksi te mobilizaciju građana u provođenju ključnih odluka na svim razinama.³¹ Zaključci Šestoga kongresa SUBNOR-a Jugoslavije, održanog u Ohridu 1969., u prvi su plan stavili potrebu intenzivnoga političkog djelovanja boraca i povećanje njihove prisutnosti u javnom i društvenom životu. Istaknuli su da, osim konstantne brige za unaprjeđenje kvalitete života svojih članova, SUBNOR „mora sve više da se razvija i djeluje kao politička organizacija, kao savez ratnika-revolucionara i doživotno aktivnih boraca za socijalizam”.³² U tim trenucima reformska politika Saveza komunista Hrvatske (SKH) jača na valu ključnih promjena tijekom 60-ih koje su vodile k liberalizaciji političke klime i društva, a uključivale su i pomlađivanje partijskoga kadra te određena režimska popuštanja.³³ Od SUBNOR-a u Hrvatskoj očekivalo se da, unatoč velikom postotku umirovljenih članova, svojim djelovanjem pomogne vlasti u držanju kormila nad svim reformama da bi duboke i dinamične promjene u društvu neprekidno „držali u kursu” i olakšali svima da „u svakom trenutku budu unutar, a ne izvan bitke”, kako je to objasnila predsjednica Centralnoga komiteta SKH Savka Dabčević-Kučar.³⁴ No i sam tadašnji predsjednik SUBNOR-a Socijalističke Republike (SR) Hrvatske Ivan Šibl, kao jedan od protagonista Hrvatskoga proljeća, nakon 21. sjednice Predsjedništva Saveza komunista Jugoslavije i 23. sjednice Centralnoga komiteta SKH u prosincu 1971. vrlo je brzo bio zamenjen novim predsjednikom hrvatske boračke organizacije – Perom Carem. Novo je Predsjedništvo odmah pristupilo izradi akcijskoga plana za političku borbu s ostacima nacionalnoga pokreta, osobito u općinama gdje su lokalne boračke organizacije održale sastanke i savjetovanja s rukovodstvima Saveza komunista radi izrade zajedničkoga programa za eliminaciju svih oblika nacionalističkoga i kontrarevolucionarnoga djelovanja. Nakon sloma Hrvatskoga proljeća SUBNOR je djelovao na kritici prijašnjega maspokovskoga partijskog rukovodstva i političkoj mobilizaciji cjelokupnoga članstva organizacije uz čvršće povezivanje s ostalim društveno-političkim organizacijama.³⁵

Politička djelatnost, rad na izgradnji kolektivnoga identiteta prožetog službeno sankcioniranim sjećanjem na NOR i oblikovanje specifičnih društvenih

³¹ TOMAC, „Politička kultura i društveno-političke organizacije”, 13-21.

³² ASABARH, Sedmi kongres SUBNOR Jugoslavije, *Izveštaj o radu Saveznog odbora između Šestog i Sedmog kongresa SUBNOR Jugoslavije*, 1974.

³³ MIHALJEVIĆ, *Komunizam i čovjek*, 37-50.

³⁴ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 10, *Treća skupština Saveza udruženja boraca NOR Hrvatske: izlaganje Savke dr Dabčević Kučar, predsjednika CK SKH*, svibanj 1969.

³⁵ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 18, *Zapisnik sa X. sjednice Republičkog odbora SUBNOR-a SR Hrvatske*, 10. 3. 1972.

vrijednosti činili su sukus SUBNOR-ova djelovanja, zbog čega se, prema Louisu Althusseru, boračka organizacija po svojoj funkciji može svrstati u red tzv. ideoloških aparata države, poput primjerice škole ili Crkve.³⁶ Program očuvanja tekovina NOB-a odvijao se podizanjem i održavanjem spomen-obilježja NOB-a i poginulih boraca, organiziranjem komemoracija, proslava i raznih manifestacija vezanih uz ratne događaje, usmjeravanjem medija, izdavaštva, školskih programa, kulturno-umjetničke i muzejske djelatnosti obradi i prezentaciji prošlosti radničkoga i Narodnooslobodilačkoga pokreta.³⁷ Promocija boračkih ratnih sjećanja u javnom prostoru služila je oblikovanju kolektivnoga sjećanja, a posredno i kolektivnoga identiteta, i u tom su procesu događaji i ličnosti iz povijesti NOB-a i socijalističke revolucije zauzeli središnje mjesto.³⁸ Karge je u svojoj analizi strategija boračke aktivnosti u stvaranju zajedničke kulture sjećanja oštro podijelila djelovanje Saveza na dva različita razdoblja. Podjela se vremenski poklapa s preustrojem Saveza boraca 1961., kada se fokus boračke organizacije u očuvanju ratnih sjećanja premješta sa suboraca i obitelji stradalih i poginulih na poslijeratnu mlađu generaciju, zbog čega se mijenjaju metode rada i programi očuvanja tekovina NOR-a. Promocija revolucionarnih tradicija tada se nastoji pretvoriti u općedruštveni zadatak, a od Saveza pionira, Saveza omladine te obrazovnih i kulturnih institucija borci očekuju inicijativu, kao i kreativno osvježanje u organizaciji i izvedbi raznih programa čuvanja sjećanja na NOR. Pojednostavnjeno rečeno, borci više nisu bili zadovoljni samo činom podizanja spomenika, pa se u tom razdoblju pokreću nove akcije u suradnji sa školama i Savezom omladine, primjerice Festival „Kurirček” ili „Moj zavičaj u NOB”.³⁹

Ipak, raznovrsne su se prilagodbe i modernizacije rada odvijale i u drugim područjima SUBNOR-ova djelovanja, osobito u brizi o materijalnoj, zdravstvenoj i socijalnoj skrbi za članove, gdje je rješavanje boračkih problema, različitih u svakom razdoblju djelovanja SUBNOR-a, ovisilo o aktualnoj socijalnoj politici, financijskim mogućnostima proračuna, infrastrukturnom razvoju pojedinih općina i republika te o potrebama boraca. Za svaku su kategoriju rada, od očuvanja i promocije ratnih sjećanja, jačanja obrambene spremnosti društva, međunarodne boračke suradnje do izgradnje sustava boračke zaštite, republički odbori ustrojavali stručne komisije za usmjerenije i koordinirano djelovanje. Svoje su sekcije i komisije mogle osnivati i pojedine skupine članova, poput španjolskih boraca, bivših logoraša, deportiraca i interniraca, kao i rezervnih oficira i podoficira. Primjerice, Komisija za materijalno-zdravstvena i socijalna pitanja boraca, Stambena komisija i Komisija za školovanje i zapošljavanje ratnih vojnih invalida, djece palih boraca i žrtava fašističkog terora, osnovane pri Republičkom odboru SUBNOR-a Hrvatske,

³⁶ ALTHUSSER, *Ideologija & ideološki aparati Države*, 88-94.

³⁷ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 22, *Statut Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata SR Hrvatske*, 1986., 50.

³⁸ Isto; GILLIS, *Commemorations: The Politics of National Identity*, 3-11.

³⁹ KARGE, *Sećanje u kamenu – okamenjeno sećanje?*, 29-32, 53-65.

radile su na donošenju zakona i razradi raznih oblika boračke socijalno-materijalne pomoći. Oblici pomoći bili su usmjereni na podizanje kvalitete života boraca, od dodjele raznih vrsta financijske pomoći i rješavanja stambenoga pitanja do reintegracije boraca i invalida u svijet rada i stipendiranja djece koja su u ratu ostala bez jednoga ili oba roditelja.⁴⁰

Stupanjem u Savez borci su stjecali pravo na podršku organizacije u rješavanju vlastitih materijalnih, zdravstvenih i drugih egzistencijalnih pitanja. Pomoć je podrazumijevala pravodobno i kvalitetno informiranje članova o aktualnim zakonima i odredbama za poboljšanje materijalnoga i socijalnoga statusa boraca, rješavanje problema najranjivijih članova Saveza, osobito socijalnih problema siromašnih boraca, vojnih invalida te djece poginulih boraca. Sustav mirovina, invalidnina, zdravstvenoga osiguranja, stambene politike i raznih oblika materijalne i socijalne pomoći za borce, vojne invalide i članove obitelji poginulih boraca bio je do 1960. razrađen isključivo saveznim zakonima i financiran sredstvima federacije. Od 60-ih je proširen dodatnim oblicima novčanih naknada i drugih pomoći na republičkoj, a od kraja 1968., preporukom Sabora SR Hrvatske za razvoj boračke zaštite u općini, i na općinskoj razini. Stjecanje priznanja o posebnom boračkom stažu, koji su sudionici NOR-a utvrđivali prema saveznim propisima i kriterijima, bilo je preduvjet za ostvarivanje prava iz zakonskih propisa. Borački je staž podrazumijevao priznavanje vremena provedenog u NOB-u u dvostrukom ili jednostrukom trajanju, ovisno o trenutku stupanja pojedinca u jedinice Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije ili o početku organiziranoga djelovanja u NOB-u.⁴¹ Prema popisu sudionika NOR-a SR Hrvatske iz prve polovine 1972., bez obzira na članstvo u boračkoj organizaciji, od ukupno 228 474 evidentiranih sudionika NOR-a njih 149 963 bilo je s priznatim stažem u dvostrukom trajanju, 11 244 sa stažem u jednostrukom, a ostalih 67 267 sudionika s neutvrđenim stažem.⁴²

Osnutak i struktura Općinskoga odbora SUBNOR-a Labin

Prva konferencija sudionika NOR-a kotara Labin održana je 13. rujna 1947., dok su još tekle pripreme za osnivački kongres Saveza boraca Jugoslavije u Beogradu.⁴³ U skladu s uputama Inicijativnoga odbora Saveza boraca NR Hrvatske za Istru s početka studenoga 1947., formira se Kotarski odbor SB-NOR-a Labin i poput ostalih kotarskih i gradskih odbora SBNOR-a šalje svoje delegate na Prvu skupštinu SBNOR-a NR Hrvatske, održanu 16. svibnja 1948.

⁴⁰ JUKIĆ, „Prilog poznavanju ustanova”, 124-126.

⁴¹ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 10, *Izvještaj o radu boračkih organizacija (1965-1969)*, svibanj 1969.; MIRKOVIĆ, *Borci NOR Jugoslavije i njihova organizacija*, 122, 123.

⁴² ASABARH, *Rezultati popisa sudionika NOR-a 1941-1945. prema stanju na dan 16. III 1972.*, ožujak 1973.

⁴³ ANML, *Referat Saveza boraca NOR Labin*, 1947.

u Zagrebu.⁴⁴ Kotarski je odbor djelovao kao predstavničko tijelo lokalne boračke organizacije, a obuhvaćao je sve osnovne organizacije boraca na svojem teritoriju, osnovane po principu jedan mjesni narodni odbor – jedan mjesni odbor Saveza boraca. Koordinirao je radom osnovnih boračkih organizacija, donosio plan rada, podnosio izvješća o radu Zemaljskom odboru i birao delegate za Zemaljski odbor (od 1966.: Republički odbor).⁴⁵

U vrijeme osnutka Kotarski odbor SBNOR-a Labin imao je oko 2000 članova s područja s kojega je prema ukupnim procjenama Saveza boraca u NOP-u sudjelovalo oko 7000 osoba, od čega 4000 u jedinicama Narodno-oslobodilačke vojske, a broj poginulih boraca i žrtava fašističkoga terora procijenjen je na ukupno 1326 ljudi.⁴⁶ Neki od zadataka koje je postavila Prva skupština SBNOR-a Hrvatske bili su pružanje podrške vlasti u provođenju političkih i gospodarskih reformi, sudjelovanje u pripremama za izbore za Savezno vijeće, Vijeće naroda, Sabor NR Hrvatske te za kotarske i oblasne narodne odbore, zatim pomoć u rješavanju potreba ratnih vojnih invalida, popisivanje mjesta stradanja i uređivanje grobova poginulih boraca, podizanje spomenika i organiziranje komemorativnih svečanosti te pomoć u osnivanju centara za predvojničku obuku. U tom su razdoblju prikupljeni dokumenti vezani uz NOR, sastavljeni popisi palih boraca i žrtava fašističkoga terora, kao i evidencija djece poginulih boraca kojima su povodom Dana ustanka naroda Hrvatske, obilježavanog 27. srpnja, članovi Kotarskoga odbora SBNOR-a Labin darivali odjeću, obuću i školski pribor. Radilo se na okupljanju novih članova, pa se od prve republičke skupštine do početka siječnja 1951., neposredno prije druge republičke skupštine, broj članova Kotarskoga odbora SBNOR-a Labin povećao na 3662.⁴⁷

Ukidanjem mjesnih narodnih odbora 1952. i uvođenjem novoga komunalnog sustava 1955. općine preuzimaju ulogu osnovnih društveno-političkih zajednica, a na područjima starih kotarskih odbora Saveza boraca od 1955. djeluju općinski odbori, pa tako s radom započinje i Općinski odbor SBNOR-a Labin. Novi početak nije tekao glatko i labinska se boračka organizacija sredinom 50-ih susrela s mnogim poteškoćama u radu. Naime, sastancima Općinskoga odbora prisustvovalo je manje od 50 % njegovih članova, zbog čega je proces odlučivanja bio znatno otežan, a broj članova nije premašio brojku od 1500 prema evidenciji svih prikupljenih članarina za nadolazeće razdoblje, što je zadavalo probleme pri izradi evidencije članstva te podmirivanju obveza prema Glavnom odboru Saveza boraca.⁴⁸

⁴⁴ ANML, *Dopis Inicijativnog odbora Saveza boraca NOR za Hrvatsku svim Kotarskim i Gradskim inicijativnim odborima Saveza boraca NOR za Istru*, 5. 11. 1947.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ AUABL, *Govor povodom proslave 44. godišnjice oslobođenja Labina*, 28. 4. 1989.

⁴⁷ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 104, *Izvještaj o radu Kotarskog odbora Saveza boraca NOR Labin*, 4. 1. 1951.

⁴⁸ Od ukupno prikupljene članarine boraca 25 % ostaje za potrebe osnovnih organizacija, 25 % zadržava Općinski odbor za svoj rad, a preostalih 50 % članarine šalje se Kotarskom i

Konsolidaciji novih općinskih odbora i stabilizaciji redovnih aktivnosti lokalnih boračkih organizacija pridonijelo je spajanje lokalnih organizacija Saveza boraca s organizacijama Saveza ratnih vojnih invalida i Saveza rezervnih oficira i podoficira u proljeće 1966. godine.⁴⁹ Na osnivačkoj skupštini novoga Općinskog odbora SUBNOR-a Labin, održanoj 12. ožujka 1966., istaknuto je da se promjene u radu Saveza boraca najviše odnose na jačanje društvene i ideološko-političke uloge boračke organizacije, stoga je od članova zatražen maksimalni angažman u izvršavanju planiranih zadataka, osobito onih vezanih uz mobilizaciju društva za provođenje započetih društvenih i gospodarskih reformi u Jugoslaviji. Na skupštini su formirane Komisija za njegovanje borbenih tradicija i revolucije i Komisija za ratne zarobljenike, internirce, zatvorenike i deportirce. Dotadašnja Komisija za molbe i žalbe preimenovana je u Komisiju za socijalno-zdravstvenu zaštitu boraca i invalida, a Komisija za posebni staž i Komisija za stambena pitanja nastavile su s radom pod istim nazivom.⁵⁰

Od ukupno 28 526 stanovnika Općine Labin, prema popisu stanovništva iz 1961.,⁵¹ u Savez boraca je u 23 osnovne organizacije bilo učlanjeno oko 3100 članova. S obzirom na provedeni popis sudionika NOB-a na području Općine Labin iz 1965., u kojem su popisani svi pojedinci koji prema Statutu imaju pravo zatražiti članstvo u boračkoj organizaciji, vidljivo je da je članstvu Saveza boraca pristupilo tek nešto manje od polovice onih koji su na to imali pravo.⁵² Popis sudionika NOB-a iz 1965., rađen po mjesnim organizacijama Saveza boraca, daje detaljan uvid u strukturu boraca, ratnih vojnih invalida i svih onih koji su aktivno sudjelovali u razvoju NOP-a. Na popisu je evidentirano ukupno 7117 pojedinaca, od čega 3964 muškarca i čak 3153 žene. Među boricima su popisana dva nositelja „Partizanske spomenice 1941.”, jedan sudionik Španjolskoga građanskog rata i 159 ratnih invalida. Najveću su skupinu po dobi činili stariji od 55 godina, po nacionalnosti Hrvati, a prema zanimanju bilo je najviše umirovljenika, zatim domaćica i radnika. Više od pola popisanih živjelo je na selu, a u članstvu Saveza komunista bilo je ukupno 911 ljudi. Prema toj je matičnoj evidenciji najveći broj pojedinaca, njih 5096, formalno stupio u NOB 1943. godine.⁵³

Problem višegodišnje neaktivnosti pojedinih mjesnih organizacija nastavio se i početkom 70-ih, zbog čega nije bilo moguće sastaviti preciznu člansku evidenciju niti potaknuti preostale sudionike NOB-a na učlanjenje. Predsjedništvo Općinskoga odbora smatralo je da takva pasivnost proizlazi iz neza-

---

Glavnom odboru Saveza boraca. HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 135, *Referat za Općinsku konferenciju Saveza boraca Labin*, 1956.

⁴⁹ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 9, *Izvještaj o radu SUBNOR-a SR Hrvatske (lipanj 1965 – svibanj 1969)*, svibanj 1969.

⁵⁰ AUABL, *Osnivačka skupština Saveza udruženja boraca NOR općine Labin*, 12. 3. 1966.

⁵¹ *Statistički godišnjak SR Hrvatske*, 1971., 266.

⁵² AUABL, *Osnivačka skupština*, 12. 3. 1966.

⁵³ *Isto*; AUABL, *Izvještaj o radu Udruženja boraca NOR-a Općine Labin za 1963. g.*, datum nepoznat.

dovoljstva boraca vlastitim socijalno-materijalnim položajem.⁵⁴ Zakonskim izmjenama na republičkoj razini i akcijom Republičkoga odbora za širenje članstva sredinom 70-ih broj članova labinskoga SUBNOR-a naglo je porastao, što se ne može pripisati isključivo pritjecanju novih članova, nego više uvođenju reda u sustav evidencije članstva, redovitom prikupljanju članarine i uspjehu u radu tadašnjega Općinskog odbora. Do kraja 1977. labinski je SUBNOR imao 5075 članova, od čega 2644 žene i 392 člana u radnom odnosu, pa je po broju članova bio na trećem mjestu u Zajednici općina Rijeka, iza riječkoga i pulskoga općinskog odbora.⁵⁵ Broj članova posljednji će put narasti 1980. – na 5328, što je najveći broj članova labinske boračke organizacije u čitavom razdoblju njezina djelovanja.⁵⁶

SUBNOR je na području općine predstavljalo tijelo skupštine udruženja boraca, koja se sastajala najmanje jednom godišnje, a svake četiri godine birala je općinski i nadzorni odbor po isteku njihova mandata. Skupštinu su činili delegati izabrani na mjesnim skupštinama udruženja boraca NOR-a, koja su se od 1963. ustrojavala na području mjesnih zajednica. Skupštini su prisustvovali i predstavnici vlasti te drugih društveno-političkih organizacija s područja općine. Općinski je odbor, kao izvršno tijelo boračke organizacije, birao delegate u Republički odbor SUBNOR-a, formirao predsjedništvo i birao predsjednika organizacije, a svoje je redovite sjednice održavao najmanje dva puta godišnje.⁵⁷ Birao je delegate za općinsku konferenciju Socijalističkog saveza radnog naroda (SSRN) i tijela drugih društveno-političkih organizacija općine. Borci su djelovali i kao odbornici općinskih vijeća, od 1974. u Vijeću mjesnih zajednica, Vijeću udruženog rada i Društveno-političkom vijeću, te sudjelovali u radu pojedinih samoupravnih interesnih zajednica (SIZ), društvenih organizacija, komisija i koordinacijskih odbora.⁵⁸ Od uvođenja zajednica općina 1974. nekadašnji su regionalni koordinacijski odbori SUBNOR-a za međuopćinsku suradnju preustrojeni kao odbori SUBNOR-a zajednice općina.⁵⁹

⁵⁴ AUABL, *Izvještaj o radu Općinskog odbora SUBNOR-a Labin između III. i IV. skupštine*, lipanj 1972.

⁵⁵ AUABL, *Sastanak Općinskog odbora SUBNOR-a Labin*, 12. 7. 1976.; HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 136, *Izvještaj o radu odbora SUBNOR Zajednice općina Rijeka od novembra 1974. do kraja 1977.*, 1978.

⁵⁶ AUABL, *Izvještaj o radu Predsjedništva i Općinskog odbora SUBNOR-a Općine Labin za 1980. godinu*, 13. 2. 1981.

⁵⁷ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 22, *Statut Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata SR Hrvatske*, 1982., 8-15.

⁵⁸ AUABL, *Proširena sjednica općinskog odbora SUBNOR-a Labin*, 30. 1. 1980.

⁵⁹ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 22, *Statut Saveza udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata SR Hrvatske*, 1975., 15-17.

Politička djelatnost Općinskoga odbora SUBNOR-a Labin

Općinski odbor SUBNOR-a Labin na svojoj je Četvrtoj skupštini u lipnju 1972. analizirao dotadašnje političko djelovanje i predstavio svoj akcijski program za suzbijanje nacionalističkih, šovinističkih i separatističkih ideja u općini, u skladu s uputama i zadacima koje je postavila Partija. Konstatirao je da na području Labina nije bilo nacionalističkih i šovinističkih istupanja jer takve ideje i nisu mogle pasti na plodno tlo zahvaljujući bogatoj prošlosti radničkoga pokreta toga kraja. Naime, u Labinu je 1971. ideje Hrvatskoga proljeća pokušao plasirati student Krešimir Ganza, Zagrepčanin koji je s drugim članovima zagrebačkoga studentskog vodstva tada bio na proputovanju Istrom. No, kako izvještava SUBNOR, domaći su studenti odmah pokazali Ganzu lokalnim tijelima i društveno-političkim organizacijama i tako „dokazali da je naša generacija politički zdrava i da ona ne može skrenuti s revolucionarnog puta Saveza komunista”.⁶⁰ Ipak, Općinski je odbor naglasio da je dotadašnja koordinacija SUBNOR-ova djelovanja s ostalim društveno-političkim organizacijama bila veoma slaba, njihova prisutnost u donošenju svih važnih odluka na razini općine nerazmjerna boračkom iskustvu i sposobnostima, rad na razvijanju i očuvanju tekovina revolucije kampanjski, a aktivnost cjelokupnoga članstva, osobito mjesnih organizacija, prilično nezadovoljavajuća. Smatrali su da uzrok pasivnosti članstva djelomično leži i u njihovu nezadovoljstvu načinom na koji Općinski odbor rješava njihove egzistencijalne probleme.⁶¹ „Borba za savlađivanje naših unutrašnjih slabosti” doprinijela je politizaciji članova boračke organizacije, čime je novi akcijski program organizacije nakon gašenja Hrvatskoga proljeća shvaćen kao prekretnica u radu organizacije i kao dokaz da je boračka aktivnost na liniji Saveza komunista neophodna za pravilno funkcioniranje organizacije.⁶²

Politička aktivnost Općinskoga odbora SUBNOR-a Labin u 70-ima pretežito se svodila na praćenje aktualne političke situacije, vođenje rasprava o ustavnim amandmanima i donošenju novoga Ustava Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Ustava SR Hrvatske 1974., nadgledanje politike zapošljavanja i izgradnje komunalne infrastrukture, praćenje gospodarskih aktivnosti općine, aktivnosti SIZ-ova i diplomatskih aktivnosti, poput onih vezanih uz potpisivanje Osimskih sporazuma s Italijom 1975., te kritiziranje negativnih pojava u društvu, najčešće utaje poreza, kriminala ili pak lošega upravljanja društvenom imovinom.⁶³ SUBNOR-ove su se kritike mogle čuti

⁶⁰ AUABL, *Izveštaj o radu Općinskog odbora SUBNOR-a Labin između III. i IV. skupštine*, lipanj 1972.

⁶¹ AUABL, *Akcionni program podnesen na redovnoj IV. skupštini SUBNOR-a Općine Labin*, 29. 6. 1972.

⁶² ASABARH, *Izveštaj o radu Saveznog odbora između Šestog i Sedmog kongresa SUBNOR Jugoslavije*, 1974.; AUABL, *Zapisnik sa redovne IV. skupštine SUBNOR-a Općine Labin*, 29. 6. 1972.

⁶³ AUABL, *Izveštaj o radu Općinskog odbora SUBNOR-a Labin između III i IV skupštine*, lipanj 1972.; *Izveštaj o radu Općinskog odbora SUBNOR-a od 1972. do 1974.*, svibanj 1974.; *Izveštaj o radu izvršnih organa Općinskog odbora SUBNOR-a Labin*, listopad 1975.

na općinskim vijećima, a nerijetko su bile objavljivane i u sredstvima javnoga priopćavanja, čime se nastojao stvoriti javni pritisak na političke i društvene strukture. Početkom 1980. lokalni list *Labinska komuna* objavio je intervju s Kazerijem Hrvatinom, predsjednikom labinske boračke organizacije i članom Republičkoga odbora SUBNOR-a SR Hrvatske, a na pitanje novinara o tome imaju li borci dojam da ih društvo shvaća „kao penzionere koji imaju vremena da zabadaju nos u sve sfere društveno-političkog života” tražeći od društva, a osobito od Partije, moral i djelovanje koji danas više ne postoje, Hrvatin je odgovorio:

„Zbog slabljenja autoriteta Partije došli smo do toga da je netko postao milijarder, a drugi su ostali kao što su bili, poštteni, ali skromni. Anomalije imamo i na našoj općini. Da samo kažem – imamo oko šest tisuća privatnih automobila, ali ni jedne jaslvice. Društveni nam standard zaostaje znatno za ličnim. Ne kažem da anomalija nije bilo i za vrijeme rata, no one su se otklanjale brzo, u hodu. Danas govorimo da prozivke nisu poželjne. Nisam za prozivke da bi se nekome skidala glava već za pozivanje na odgovornost i mijenjanje ljudi koji nisu sposobni za rukovodeće funkcije.”⁶⁴

Labinski je SUBNOR u 80-ima uglavnom raspravljao i donosio prijedloge za rješavanje ekonomske krize, fokusirajući se na mobilizaciju društva i lokalnih poduzeća za provođenje mjera štednje i reformi. Na svojim su sastancima, na općinskim vijećima, ali i u medijima, prosvjedovali protiv novih zapošljavanja u administraciji, bujanja rentijerstva, sive ekonomije, raznih poskupljenja i produbljivanja socijalnih razlika,⁶⁵ a 1981. Općinski je odbor od Republičkoga odbora SUBNOR-a zatražio da se u Saboru SR Hrvatske zatraži ocjena opravdanosti postojanja institucije zajednica općina smatrajući da su one u koliziji s mjerama ekonomske stabilizacije i kao takve „preveliki teret za naše radne ljude”.⁶⁶ Osim na smanjenje industrijske proizvodnje u Labinu i pad životnoga standarda, ekonomski su se problemi reflektirali i na dostatnost boračkih mirovina i solventnost raznih financijskih potpora. Krajem 80-ih SUBNOR-ove su se rasprave o ekonomiji u velikoj mjeri stopile s iskazima nezadovoljstva aktualnom političkom krizom, kritičkim preispitivanjem Titove povijesne uloge i ličnosti te sve većim međunacionalnim antagonizmima. U raspravama o važnosti opstanka ideologije i sustava koji su čitavo vrijeme podupirali labinski je SUBNOR 1989. istaknuo Istru kao primjer drugim dijelovima SR Hrvatske, u kojima je, smatrali su, hrvatski nacionalizam postajao sve evidentniji, tražeći od vlasti da hitrim i odgovornim postupanjem stane na kraj „eskalaciji destruktivnih snaga svih boja”.⁶⁷

⁶⁴ „Borci nisu slobodni strijelci”, *Labinska komuna* (Labin), 104, 15. 12. 1982.

⁶⁵ AUABL, *Sjednica Općinskog odbora SUBNOR-a općine Labin*, 31. 1. 1984.

⁶⁶ AUABL, *Sjednica Općinskog odbora SUBNOR-a Labin*, 13. 2. 1981.

⁶⁷ AUABL, *Izvješćaj o radu Općinskog odbora SUBNOR-a za 1988. godinu*, veljača 1989.

Očuvanje i promocija revolucionarnih tradicija

Prilikom formiranja Komisije za njegovanje borbenih tradicija i revolucije pri Općinskom odboru SUBNOR-a Labin 1966. borci su istaknuli da potreba za čuvanjem i promocijom ratnih sjećanja proizlazi iz „neophodnosti i potrebe da se svaki naš čovjek što vjerodostojnije upozna sa historijom i ciljevima NOB i uslovima u kojima je vođena, sa izvojevanim tekovinama i velikim doprinosom njihovih boraca”.⁶⁸ Dotadašnji je rad podrazumijevao prikupljanje posmrtnih ostataka poginulih boraca, njihovo premještanje u zajedničke grobnice, obilježavanje grobova i podizanje spomen-obilježja NOR-a te organizaciju proslava važnih datuma iz povijesti NOB-a. No rekapitulacijom postignutih rezultata u tom razdoblju borci nisu bili zadovoljni. Brojni su grobovi još uvijek bili neobilježeni, podignuta spomen-obilježja nisu bila odgovarajuće održavana unatoč dijeljenju patronata nad spomenicima sa školama i Narodnim muzejom Labin, a razne komemoracije i proslave koje su se na području općine održavale u organizaciji SUBNOR-a svodile su se na okupljanje članova Saveza, u čemu su, prema borcima, premalo sudjelovale mlađe generacije stanovništva.⁶⁹

Od sredine 60-ih okrenutost SUBNOR-ovih aktivnosti prema djeci i mladima postala je imperativ u radu na stvaranju kulture sjećanja vezane uz NOR, a time posredno i na izgradnji socijalističkoga čovjeka. Po programu „Moj zavičaj u NOB”, koji se u SR Hrvatskoj provodio od 1966., školska su djeca organizirano posjećivala spomenike, polagala vijence i cvijeće, uređivala okoliš, obnavljala natpise na spomenicima, obilazila punktove najvažnijih borbi tijekom rata, na kojima su borci kroz priču rekonstruirali ratne događaje, i posjećivala istaknute borce, roditelje i udovice poginulih boraca u njihovim domovima.⁷⁰ Zajedničkim programom suradnje SUBNOR-a i Saveza pionira na očuvanju tradicija NOR-a iz siječnja 1974. pokrenute su manifestacije poput partizanskih pohoda, logorovanja i zajedničkih susreta, a usporedno s tim borci su održavali razne školske i izvannastavne susrete s omladinom, sudjelovali u organizaciji kvizova, likovnih i literarnih natječaja te ostalih popularnih aktivnosti vezanih uz sjećanje na NOR.⁷¹ Mehanizam institucionalne suradnje boraca i školske djece odvijao se preko raznih školskih aktivnosti i nastave povijesti, koja je bila važan alat za izgradnju kolektivnoga identiteta i ideološki prihvatljivo razumijevanje sadašnjosti. Borci su sudjelovali u nastavi povijesti držanjem povremenih predavanja o vlastitom ratnom iskustvu.⁷²

⁶⁸ AUABL, *Osnivačka skupština*, 12. 3. 1966.

⁶⁹ *Isto*.

⁷⁰ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 207, *Program akcije Moj zavičaj u NOB*, 7. 2. 1966.; AUABL, *Izvještaj o radu*, 1. 6. 1968.

⁷¹ „Suradnja boraca i pionira na razvijanju tekovina revolucije”, *Borački informator* (Zagreb), 13, siječanj 1974., 9-11; AUABL, *Zapisnik sjednice Predsjedništva OK SSOH Općine Labin i Predsjedništva SUBNOR-a Općine Labin*, 28. 9. 1984.

⁷² KOREN, *Politika povijesti u Jugoslaviji*, 89-90, 118-127, 132-134.

Prenošenje osobnoga iskustva mladima labinski su borci izjednačavali s prirodnom nastavkom socijalističke revolucije, smatrajući da

„razvijanje i njegovanje tradicija iz naše revolucionarne prošlosti nije samo obilježavanje pojedinih lokaliteta, već ima prvenstveni cilj odgajanje mladih generacija u duhu moralnih normi i etičkih vrijednosti NOB-e i socijalističke revolucije, što ima velik značaj za očuvanje bratstva i jedinstva naroda i narodnosti, jačanje obrambene sposobnosti samoupravnog društva, pravilan odnos prema radu, za razvijanje humanih i demokratskih odnosa među ljudima, razvijanje socijalističkog internacionalizma itd.”⁷³

Sudjelovanjem SUBNOR-a u aktivnostima Saveza pionira, Saveza omladine i Saveza izviđača nastojali su se kroz učenje, igru i zabavu potaknuti osjećaji divljenja, zahvalnosti i odgovornosti prema partizanskim borcima.⁷⁴ Na pionirskom pohodu pod nazivom „Stazama istarskih partizana” pojedini su pioniri iz istarskih škola, okupljeni u pionirske odrede, sudjelovali u pješачkoj maršruti, posjećivali spomen-obilježja NOB-a i razgovarali s borcima na važnim lokacijama pješачke rute. Tako je labinski odred ustrojen od 35 pionira, zajedno s drugih 800 pionira s područja Istre, sudjelovao na takvu pohodu u okviru proslave 40. godišnjice formiranja 43. istarske divizije 1984. godine propješajući rutu dugu 12 do 15 km. Takva „pionirska škola bratstva i jedinstva”, kako ju je nazvao tadašnji predsjednik labinskoga SUBNOR-a Anđelo Verbanac, bila je „najpogodniji oblik njegovanja revolucionarnih tradicija” u radu s djecom i mladima.⁷⁵

Imenovanje ulica, trgova i raznih institucija, kao i podizanje spomenika te postavljanje spomen-obilježja na mjestima važnijih događaja iz NOB-a bilo je jedno od bitnijih djelovanja u očuvanju i evociranju ratnih sjećanja u prostoru. Najveći je broj spomenika u Općini Labin podignut u sjećanje na poginule borce i žrtve fašističkoga terora, a spomen-područje vezano uz Labinsku republiku iz 1921., prema republičkoj Komisiji za valorizaciju i kategorizaciju, spadalo je u „A” kategoriju spomenika, odnosno spomenika od „najvećeg značenja za naciju”, u koju su pribrojeni spomenici općejugoslavenskoga značaja.⁷⁶ Prema evidenciji spomenika NOB-a i socijalističke revolucije iz 1978., na području Općine Labin popisano je oko 120 spomen-obilježja koja su obuhvaćala spomenike, spomen-kosturnice, spomen-biste i spomen-ploče, a čija se izgradnja može pratiti od 1950. nadalje.⁷⁷ Prema naknadnoj evidenciji Udruge antifašističkih boraca Labina iz 2008., na istom su prostoru evidentirana 92 spomenika i spomen-obilježja NOR-u, od čega 25 na području Grada

⁷³ AUABL, *Neki neposredni zadaci SUBNOR-a Općine Labin u narednom razdoblju*, 29. 1. 1982.

⁷⁴ DUDA, *Danas kada postajem pionir*, 60-74.

⁷⁵ „Stazama istarskih partizana”, *Labinska komuna*, 145, 15. 9. 1984.

⁷⁶ ASABARH, *Spomenici revolucionarnoga radničkog pokreta, narodnooslobodilačkog rata i socijalističke revolucije – kategorizacija*, 1986.

⁷⁷ BRUSIĆ, „Evidencija spomenika socijalističke revolucije na području Općine Labin”, 495, 496; VORANO, „Spomen obilježja radničkog pokreta i NOB-a Općine Labin”, 499.

Labina. Među njima se ističu spomenik rudaru borcu, izgrađen 1983. u svojstvu centralnoga spomenika radničkoga pokreta i NOR-a, te Aleja velikana sa šest spomen-bista najzaslužnijih osoba iz radničkoga i Narodnooslobodilačkoga pokreta s Labinštine, postavljenih tijekom 70-ih i 80-ih.⁷⁸ Uloga lokalne boračke organizacije u čitavom je procesu podizanja spomen-obilježja NOR-a bila osiguranje potrebnih materijalnih sredstava i sklapanje društvenih dogovora o njihovu održavanju s pionirima, omladinom, školama, muzejima ili drugim kulturnim ustanovama. Općinski su odbori bili odgovorni za podizanje spomenika na vlastitom području, a financijska sredstva osiguravala su se prikupljanjem dobrovoljnih priloga građana, iz priloga radnih organizacija, iz sredstava društveno-političkih zajednica SIZ-ova i drugih izvora.⁷⁹ Borci su također surađivali s umjetnicima i inženjerima pri odabiru najpogodnijega umjetničkog izričaja za određeni spomenik, pa tako Krešimir Palameta, građevinski inženjer i autor brojnih idejnih projekata za izgradnju spomen-obilježja NOR-a na Labinštini, u intervjuu za *Labinsku komunu* 1985. ističe da je često odlazio na teren i razgovarao s preživjelim sudionicima NOR-a da bi dobio dodatnu inspiraciju za svoje projekte izrade spomenika.⁸⁰

Proslave važnih događaja iz revolucionarne i ratne prošlosti organizirale su se na područjima mjesnih zajednica, općine, na regionalnoj razini ili su pak mogle imati karakter centralne republičke proslave. Ceremonijalni je program neizostavno bio ispunjen raznim motivima iz boračkih ratnih sjećanja, na temelju kojih se novi sustav vrijednosti prenosio mnogo izravnije nego što je to bilo moguće tijekom nastave u školama. Proslave praznika Dana borca (4. srpnja) i Dana ustanka naroda Hrvatske (27. srpnja), uz težnju da budu masovno posjećene i bogato upriličene, služile su izgradnji pozitivnoga odnosa društva prema povijesti NOB-a, ali i jačanju bratstva i jedinstva te mobilizaciji građana u pružanju podrške vlastima.⁸¹ Na lokalnoj su se razini proslave održavale na području svakoga sela i naselja, obično ondje gdje je trebalo svečano otkriti novo spomen-obilježje, a tom su se prilikom polagali vijenci, predstavnici vlasti i Saveza boraca držali su govore, dodjeljivana su priznanja i odlikovanja za ratni doprinos, često uz popratni kulturno-umjetnički ili sportski program poput omladinskoga marša, koncerta limene glazbe, nastupa pjevačkih zborova, popratnih umjetničkih izložbi i slično.⁸² Prilikom proslave 60. godišnjice Labinske republike 1981. u Labinu, kao središnje manifestacije SR Hrvatske u obilježavanju 40. godišnjice ustanka i 35. godišnjice oslobođenja Labina, članovi Općinskoga odbora SUBNOR-a Labin sudjelovali su u radu odbora za proslavu. Na proslavi je, osim velikoga broja lokalnih i republičkih političkih

⁷⁸ „Popisani spomenici NOB-a”.

⁷⁹ HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 162, *Informacija o stanju i daljnjim pravcima aktivnosti u podizanju, održavanju i zaštiti spomenika revolucionarnog radničkog pokreta, NOB i socijalističke izgradnje s prijedlogom mjera*, ožujak 1978.

⁸⁰ „Spomenik mora imati svoju funkciju”, *Labinska komuna*, 158, 31. 3. 1985.

⁸¹ KOREN, *Politika povijesti u Jugoslaviji*, 372-381, 393-401.

⁸² „Nova spomen-obilježja palim borcima”, *Labinska komuna*, 16, 3. 8. 1977.

dužnosnika, sudjelovalo nekoliko tisuća građana.⁸³ Labinski su borci tradicionalno odlazili na slične proslave u druga mjesta, pri čemu je neizostavna bila centralna proslava godišnjice osnutka 43. istarske divizije, koja se održavala u Puli.⁸⁴ U sklopu međunarodne boračke suradnje delegacija labinskih boraca u 80-ima je redovito odlazila u Manzano na proslavu Dana oslobođenja Italije 25. travnja.⁸⁵ Uz sudjelovanje u organizaciji proslava državnih i republičkih praznika, SUBNOR je radio i na prigodnom obilježavanju ostalih praznika, ponajviše lokalnih datuma dana oslobođenja i praznika koji su borcima bili srodni, poput Dana Jugoslavenske narodne armije, obilježavanog 22. prosinca. Budući da je Labin bio domicilna općina 3. istarske brigade, koja je sudjelovala u oslobađanju grada, u Narodnome muzeju Labin povodom Dana Jugoslavenske narodne armije 1984. u njezinu čast otvorena je spomen-soba. Labinski je SUBNOR redovito surađivao s Narodnim muzejom Labin u održavanju spomen-obilježja, prikupljanju arhivskoga i memoarskoga materijala te organizaciji izložbi na temu NOB-a.⁸⁶ Prikupljeni arhivski materijal o radničkom pokretu i NOB-u Općine Labin obrađen je i objavljen 1980. u istoime-nom zborniku, za čije je izdavanje bilo odgovorno Predsjedništvo Općinskoga odbora SUBNOR-a Labin, čime je bila zaokružena još jedna od aktivnosti boračke organizacije u njegovanju revolucionarnih tradicija.⁸⁷

Status borca i sustav materijalne, zdravstvene i socijalne zaštite

Na sjednici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta SKH održanoj 27. studenog 1963. raspravljalo se o problemima sporoga i nedovoljno reguliranoga rješavanja boračke materijalne i socijalne problematike u SR Hrvatskoj. Najveći je problem bio postupak utvrđivanja statusa borca, čijim je stjecanjem pojedinac ostvarivao pravo na financijsku i socijalnu pomoć te ono najvažnije – na povoljnije uvjete za odlazak u mirovinu. Zbog nedovoljno precizne definicije borca pojedine su općine priznavale borački status socijalno ugroženim stanovnicima i pojedincima koji nisu na to imali pravo.⁸⁸ U postupku priznavanja statusa borca, koji se vodio pri podružnicama republičke Zajednice mirovinskog i invalidskog osiguranja, općinski odbori Saveza boraca davali su svoje pozitivno ili negativno mišljenje na temelju iskaza podnositelja zahtjeva. Predsjedništvo općinskoga SUBNOR-a zapimalo je pisane izjave stranke o

⁸³ „Neraskidive spone bratstva i jedinstva”, *Labinska komuna*, 69, 15. 5. 1981.

⁸⁴ AUABL, *Izvještaj o radu Općinskoga odbora SUBNOR-a Labin za 1984. godinu*, 4. 3. 1985.

⁸⁵ Grad Labin pobratimljen je s Općinom Manzano u Italiji od 1981. godine. AUABL, *Zapisnik sa godišnje radne konferencije Općinskoga odbora SUBNOR-a Labin, Izvještaj za 1986. godinu*, 5. 3. 1987.

⁸⁶ AUABL, *Govor Ruđera Faragune, predsjednika Domicilnog odbora 3. istarske brigade povodom otvaranja spomen-sobe u Narodnom muzeju Labin*, 21. 12. 1984.

⁸⁷ AUABL, *Izvještaj o radu OO SUBNOR-a Labin za razdoblje od 1978. do 1981. godine*, 29. 1. 1981.

⁸⁸ ŠARIĆ, JUKIĆ, *Zapisnici Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske*, sv. 5, 813.

sudjelovanju u NOB-u i aktivnom pomaganju NOP-u te izjave raznih svjedoka, a nakon provjere vjerodostojnosti iskaza izdavalo svoje mišljenje o zahtjevu. Pozitivno mišljenje SUBNOR-a potom je zajedno s ostalom dokumentacijom otpremano područnom uredu Zajednice mirovinskog i invalidskog osiguranja, gdje je interna komisija, u kojoj se nalazio i regionalni predstavnik SUBNOR-a, donosila rješenje po zaprimljenom zahtjevu.⁸⁹

Od sredine 60-ih do sredine 70-ih Općinski odbor SUBNOR-a Labin godišnje je rješavao i više od 300 zahtjeva za priznanje boračkoga staža, što je zahtijevalo česte odlaske na teren radi provjere točnosti navoda razgovorom s aktivistima i drugim sudionicima NOR-a te organizaciju dodatnih sastanaka mjesnih udruženja boraca u tu svrhu. Najveći intenzitet rješavanja zahtjeva zabilježen je sredinom 60-ih, kada je 1966. riješeno 305 predmeta, i početkom 70-ih, kada je Općinski odbor 1972. obradio 317 zahtjeva. Rok za priznavanje boračkoga staža bio je do 1966., a zatim je produžen do kraja 1974., što je utjecalo na količinu zaprimljenih zahtjeva.⁹⁰ Povećanje broja zahtjeva za priznanje boračkoga staža zbivalo se uslijed izmjena republičkih zakona, ublažavanja uvjeta za stjecanje prava na pojedinu naknadu ili pomoć i proširivanja prava na članove uže obitelji umrlih boraca, što je utjecalo i na rast članstva u SUBNOR-u.⁹¹ Općinski odbor SUBNOR-a Labin upozoravao je da rad komisije na priznavanju boračkoga staža mora biti brz i efikasan, ali i savjestan budući da se nerijetko zaprimaju prijave pojedinaca koji su povremeno pripremali hranu za borce, raznosili poštu ili obavljali kurirsku službu, a zatražili su da im se prizna staž u dvostrukom trajanju, jednako kao i borcima koji su se protiv neprijatelja borili „s puškom u ruci”.⁹² Na području Općine Labin, prema popisu sudionika NOR-a iz prve polovine 1972., evidentirano je 2176 sudionika NOR-a, od čega 226 žena. Ukupno je bilo 1694 evidentiranih s priznatim stažem u dvostrukom trajanju, 199 sa stažem u jednostrukom trajanju, 102 zahtjeva za reguliranje staža bila su tada u proceduri, a 181 borac nije predao zahtjev za priznavanje staža.⁹³

⁸⁹ AUABL, *Dopis SIZ-a mirovinskog i invalidskog osiguranja Općinskom odboru SUBNOR-a Labin*, 25. 5. 1981.

⁹⁰ AUABL, *Osnivačka skupština Saveza udruženja boraca NOR općine Labin*, 12. 3. 1966.

⁹¹ Primjerice, u Hrvatskoj je 1965. stupio na snagu novi Osnovni zakon o mirovinskom osiguranju, zbog čega je Republički odbor SUBNOR-a Hrvatske zabilježio najveći broj pozitivno riješenih zahtjeva za priznanje boračkoga staža. Broj zaprimljenih zahtjeva ponovno se uvećao krajem 60-ih, kad je 1. siječnja 1969. stupio na snagu Zakon o materijalnoj i zdravstvenoj zaštiti učesnika NOR, čime je velik broj onih s dvostrukim stažem koji su živjeli na selu stekao pravo na zdravstvenu zaštitu i ostale pogodnosti. Prema podacima iz 1970., od ukupno 340 134 umirovljenika u Hrvatskoj bilo je 98 479 (28,95 %) boraca NOR-a. HR-HDA-1241-RO SUBNORH, kut. 11, *Izvjestaj o radu organizacija SUBNOR-a SR Hrvatske i njegovih organa (1969-1972)*, prosinac 1972.

⁹² AUABL, *Izvjestaj o radu*, lipanj 1968.

⁹³ Od ukupno 228 474 sudionika NOR-a na razini Hrvatske, njih 149 963 ima priznat staž u dvostrukom, a 11 244 u jednostrukom trajanju. ASABARH, *Rezultati popisa sudionika NOR-a 1941-1945. prema stanju na dan 16. III 1972.*, ožujak 1973.

Osnovna prava boraca regulirali su savezni zakoni koji su borcima s posebnim stažem, ratnim vojnim invalidima i obiteljima poginulih boraca jamčili posebne uvjete za stjecanje mirovine, ostvarivanje iznimnih mirovina te pravo na primanje boračkoga dodatka za borce koji su u radnom odnosu. Nositelji „Partizanske spomenice 1941.” (tzv. prvoborci), narodni heroji Jugoslavije i borci Španjolskoga građanskog rata ostvarivali su pravo na poseban doplatak uz mirovinu. Osnovnim je pravima borcima omogućen i sustav besplatnih i povlaštenih vožnji, nabavka ortopedskih pomagala, odlazak na liječenje u toplice i drugi oblici sufinanciranja. U Općini Labin 1974. evidentirano je 913 korisnika osnovnoga oblika boračke zaštite na teret saveznih sredstava, od čega je otprilike 540 korisnika pripadalo kategoriji roditelja i udovica poginulih boraca, a njih 140 imalo je status vojnih invalida. Obiteljsku invalidninu primala su 544 korisnika na području općine, a ona se, uz određene uvjete, dodjeljivala članovima obitelji poginulih, umrlih ili nestalih boraca koji su nesposobni za rad i članovima obitelji umrlih vojnih invalida. Borački doplatak za borce u punom radnom odnosu mjesečno se isplaćivao da bi nadoknadio razliku između niskih plaća pojedinih boraca i iznosa prosječne plaće u Jugoslaviji budući da su zbog sudjelovanja u ratu brojni borci u radnom odnosu završili kao nekvalificirana ili polukvalificirana radna snaga. U Općini Labin tijekom 1974. borački dodatak primala su 53 korisnika.⁹⁴

Republičkim se sredstvima osiguravala dodatna boračka zaštita, od čega je najvažnija bila novčana naknada za borce s priznatim dvostrukim stažem i članove obitelji nakon smrti borca, namijenjena u prvom redu nezaposlenim borcima i onima u lošijoj financijskoj situaciji. U Labinu je iste godine evidentirano 28 korisnika republičke novčane naknade. Ostali oblici dodatne boračke zaštite bili su pravo na zdravstvenu zaštitu boraca i članova obitelji umrlih boraca nesposobnih za privređivanje, primanje doplatka za borce samce bez prihoda, za djecu, za njegu i pomoć druge osobe, za smještaj u domove umirovljenika, naknade pogrebnih troškova te jednokratne pomoći u slučaju smrti. Stalnu novčanu naknadu SR Hrvatska je isplaćivala i osobama zaslužnim za revolucionarnu, političku, kulturnu i drugu društvenu djelatnost čiji trenutačni „ekonomski položaj ne odgovara njihovim zaslugama”. Do 1974. na području Labina čak je 118 takvih korisnika ostvarilo pravo na primanje stalne novčane naknade, a njezin prosječni iznos bio je 352 dinara.⁹⁵ Ipak, Općinski odbor SUBNOR-a Labin upozoravao je na nedovoljno precizne kriterije za njezino stjecanje, zbog čega je taj oblik naknade izazvao negodovanje pojedinih boraca jer, kako su isticali, „ako borac ima dovoljno sredstava za život, smatramo da mu nije potrebna ova pomoć, bez obzira na kojim se dužnostima tokom rata nalazio”.⁹⁶

U skladu sa saborskom preporukom za razvijanje boračke zaštite u općini, Skupština općine Labin donijela je 1970. Pravilnik o uvjetima i postupku za

⁹⁴ AUABL, *Peta redovna skupština Saveza udruženja boraca NOR-a općine Labin*, 1974.

⁹⁵ AUABL, *Informacija o boračko-invalidskoj zaštiti na području Općine Labin*, 20. 9. 1975.

⁹⁶ AUABL, *Peta redovna skupština Saveza udruženja boraca NOR-a općine Labin*, 1974.

ostvarivanje materijalne zaštite sudionika NOR-a i osnovala Fond za materijalnu zaštitu učesnika i članova njihovih porodica u svrhu materijalnog zbrinjavanja sudionika NOR-a koji nisu dovoljno materijalno zbrinuti.⁹⁷ Oblici općinske pomoći sastojali su se od novčanoga doplatka ovisno o ukupnom prihodu domaćinstva (1974. – 34 korisnika), posebnoga doplatka za djecu koja se školuju izvan općine, naknade za dijete nesposobno za samostalan život i rad, naknade za liječenje u prirodnim lječilištima te naknade za pogrebne troškove.⁹⁸ U sljedećih deset godina broj korisnika općinske pomoći narastao je na stotinjak zahvaljujući radu općinskoga SUBNOR-a na prilagodbi općinskih odluka o zaštiti te inicijativama poput provođenja ankete 1984. među članstvom i evidentiranju svih onih koji zadovoljavaju kriterije za dodjelu općinske pomoći.⁹⁹

Komisija za socijalno-zdravstvena pitanja pri Općinskom odboru SUBNOR-a Labin radila je i na unaprjeđenju zdravstvene zaštite u lokalnoj zajednici, pa je u suradnji sa SIZ-om za zdravstveno osiguranje i Domom zdravlja Labin izradila posebne kartice kao dodatak ispravi za zdravstvenu legitimaciju boraca da ne bi morali čekati u redovima za primanje zdravstvene usluge. Komisija se bavila i ugovaranjem redovitih sistematskih pregleda za članove, obilaženjem starijih i nemoćnih članova te predlaganjem onih najpotrebitijih za smještaj u domove umirovljenika.¹⁰⁰ Komisija za stambena pitanja osnovana pri labinskom SUBNOR-u surađivala je s općinskim strukturama na izgradnji društvenih stanova za borce, kreditiranju njihove individualne stambene izgradnje i na rekonstrukciji i adaptaciji kuća i stanova boraca. Pod kategorijom poboljšanja osnovnih uvjeta stanovanja sredstva su prioritetno odlazila na rekonstrukciju stanova u veoma lošem stanju i onih bez sanitarnoga čvora, posebice u prigradskim naseljima i u Raši.¹⁰¹ Prema novom republičkom zakonu, Općina Labin 1970. odredila je da će se iz sredstava radnih organizacija izdvajati maksimalan iznos za stambene potrebe stanovnika na području općine – 15 %. Ipak, Općinski odbor SUBNOR-a Labin predložio je Republičkom odboru SUBNOR-a da dostavi Saboru SR Hrvatske prijedlog za izmjenu Zakona o stambenim odnosima jer odredbom o dodjeljivanju zajma za adaptaciju i popravak stambenih zgrada koja je bila na snazi nisu bili obuhvaćeni vlasnici privatnih kuća na selu, što je znatno otežavalo mogućnosti većine boraca koji su živjeli na selu za kreditiranje i obavljanje nužnih popravaka na kućama.¹⁰²

Predsjedništvo Republičkoga odbora SUBNOR-a početkom 1985. zaključilo je na svojoj sjednici da je sustav boračko-invalidske zaštite u cijelosti izgrađen, no s obzirom na trenutačnu ekonomsku situaciju u zemlji, ta zaštita

⁹⁷ Isto.

⁹⁸ AUABL, *Sastanak općinskog odbora SUBNOR-a*, 21. 10. 1975.

⁹⁹ AUABL, *Izborna skupština odbora SUBNOR-a općine Labin*, 11. 3. 1985.

¹⁰⁰ AUABL, *Sjednica Općinskog odbora SUBNOR-a općine Labin*, 3. 3. 1983.

¹⁰¹ AUABL, *Izborna skupština odbora SUBNOR-a općine Labin*, 11. 3. 1985.

¹⁰² AUABL, *Izvještaj o radu SUBNOR-a Općine Labin između II. i III. skupštine*, 27. 6. 1970.

ne pruža svima dovoljnu socijalnu sigurnost. Zakonodavstvo je naime kasnilo u reguliranju osnovica za isplatu dodatnih boračkih i invalidskih primanja, pa su tako republičke novčane naknade zaostajale za rastom životnih troškova, što je posebno problematično bilo tijekom 80-ih, kad je zbog snažne ekonomske krize u Jugoslaviji došlo do pada životnoga standarda, rasta cijena i velike inflacije.¹⁰³ Mnogi već umirovljeni borci bili su primorani zarađivati u dopunskom radnom odnosu, a Zakonom o zabrani rada umirovljenika iz 1984. položaj mnogih umirovljenih članova SUBNOR-a bio je dodatno pogoršan, čime su pojedini borci postali „socijalni problem”.¹⁰⁴

Zaključak

Savez boraca osnovan je 1947. kao društveno-politička organizacija u čijem su se članstvu dobrovoljno okupljali bivši borci NOR-a, vojni invalidi, sudionici NOP-a i članovi obitelji poginulih boraca. Ustrojen prema teritorijalnom principu, Savez je osnovao svoje osnovne organizacije na područjima mjesnih narodnih odbora, poslije mjesnih zajednica, koji su rezultate svojega rada podnosili kotarskim, odnosno općinskim odborima, a svi općinski odbori na tlu SR Hrvatske činili su članstvo hrvatskoga SUBNOR-a, kojim je administrirao Republički odbor, djelujući prema zaključcima s kongresa Saveznoga odbora SUBNOR-a Jugoslavije.

Od njegovih je mnogostrukih zadataka ideološki rad, odnosno izgradnja kulture sjećanja vezane uz NOR koja je trebala osnažiti razvijanje kolektivnoga identiteta, bio jedan od važnijih segmenata djelovanja. Sjećanje na ratne događaje trebalo je ostati aktualno u društvenoj stvarnosti i funkcionalno u njegovoj svakodnevici, osobito od sredine 60-ih, kad se program njegovanja revolucionarnih tradicija sve više usmjeravao prema mladim poslijeratnim generacijama. Očuvanje sjećanja na NOR poprimilo je pedagoške funkcije s ciljem afirmacije budućih odraslih socijalističkih ljudi i njihovih osobnosti, a rad s mladima preko institucija, društava i društveno-političkih organizacija jačao je istodobno s produbljivanjem generacijskoga jaza.

Uz praćenje aktualnoga društveno-političkog stanja u državi i pružanja podrške Savezu komunista za provođenje političkih odluka i reformi, još je jednom elementu SUBNOR-ova rada pridavana stanovita pozornost u čitavom razdoblju njegova djelovanja. Izgradnja sustava boračke zaštite, koja je uključivala mirovine, zdravstveno osiguranje, financijske naknade, olakšice i povlastice u sustavu stambene izgradnje, pomoć pri školovanju, zapošljavanju i liječenju, bila je vrlo važan i konstantan SUBNOR-ov zadatak. Životni standard sudionika NOR-a poboljšao se u 70-ima zahvaljujući donošenju republičkih i općinskih mjera i zakona za nadogradnju saveznoga sustava borač-

¹⁰³ BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 715-726; AUABL, *Zapisnik sa sjednice Općinskog odbora SUBNOR-a Općine Labin*, 11. 3. 1985.

¹⁰⁴ AUABL, *Sjednica Općinskog odbora SUBNOR-a općine Labin*, 31. 1. 1984.

ke zaštite iz 60-ih. Proširivanje prava i kruga korisnika socijalno-materijalne zaštite sudionika NOR-a, uz izravne mjere Republičkoga odbora za brojčano jačanje članstva SUBNOR-a, pridonijelo je pritjecanju novih članova.

Politička previranja tijekom Hrvatskoga proljeća reflektirala su se i na previranja u SUBNOR-u, ali i donijela neke ključne promjene u budućem radu. Politička djelatnost SUBNOR-a usmjerila se kritiziranju smijenjenoga maspokovskog vodstva Centralnoga komiteta SKH i vlastitoga smijenjenog predsjednika Ivana Šibla, nastojeći maksimalno uključiti članstvo organizacije u sva društveno-politička zbivanja, uz još čvršću suradnju sa Savezom komunista i drugim društveno-političkim organizacijama. Upravo je u 70-ima i 80-ima labinski SUBNOR dosegnuo vrhunac u organizacijskom i operativnom smislu. Uspostava redovitih aktivnosti i porast članstva u drugoj polovini 70-ih doprinijeli su afirmaciji položaja Općinskoga odbora SUBNOR-a Labin u društvu i politici na lokalnoj razini. Izlazak iz „uskih, staleških okvira”, kako su to često borci opisivali,¹⁰⁵ značio je i veći angažman SUBNOR-a u raspravama o političkim, gospodarskim i društvenim temama, što se u razvoju socijalističkoga samoupravnog sustava s posljednjim ustavnim reformama od društveno-političkih organizacija i očekivalo. Općinski odbor SUBNOR-a Labin aktivno je sudjelovao u lokalnoj politici radom u delegacijama u općinskim vijećima i drugim društveno-političkim i samoupravnim organizacijama unatoč podmakloj dobi svojih članova.

Okidači za njihove kritike lokalnih zbivanja bila su sva ponašanja pojedinaca i skupina koja nisu bila u skladu s njihovim vrijednosnim sustavom, što je osobito došlo do izražaja tijekom kriznih 80-ih, kad je ekonomska kriza nagrizla životni standard građana i narušila socijalno-materijalni položaj jednoga dijela boraca. Njihov je rad na mobilizaciji društva, uz moraliziranje, mogao izazvati i animozitet u društvu, kao kada su labinski borci u regionalnom dnevnom listu *Glas Istre* u studenom 1980. riječima anonimnoga novinara nazvani „vječitim gnjavatorima”.¹⁰⁶ Borački je doprinos u poboljšanju kvalitete života sudionika NOR-a, invalida, djece i obitelji poginulih boraca i stvaranju, očuvanju te popularizaciji spomeničke baštine vezane uz NOR neprijeporan i u ovom je radu prikazan na odabranim primjerima iz posljednjih dvadesetak godina djelovanja Općinskoga odbora SUBNOR-a Labin. Preciznija analiza položaja i utjecaja lokalnih organizacija SUBNOR-a u tom razdoblju i dalje ostaje velikim potencijalom za buduća istraživanja.

¹⁰⁵ AUABL, *Izveštaj o radu dosadašnjeg Udruženja boraca, RVI i ROP-a, podnijet Osnivačkoj skupštini Saveza udruženja boraca NOR Općine Labin*, 12. 3. 1966.

¹⁰⁶ „Gnjavatori su vječni”, *Glas Istre* (Pula), 274, 22.-23. 11. 1980.

Izvori

ANML: Arhiv Narodnog muzeja Labin, Kotarski odbor SBNOR-a Labin.

ASABARH: Arhiv Saveza antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, Sedmi kongres SUBNOR Jugoslavije, 1974.

AUABL: Arhiv Udruge antifašističkih boraca Labin, Općinski odbor SUBNOR-a Labin.

Borački informator: bilten Republičkog odbora Saveza udruženja boraca SR Hrvatske (Zagreb), 1974.

Glas Istre (Pula), 1980.

HR-HDA-1241-RO SUBNORH: Hrvatska, Hrvatski državni arhiv, Zagreb, fond 1241, Republički odbor Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata Hrvatske.

Labinska komuna (Labin), 1977-1985.

Statistički godišnjak SR Hrvatske, 1971. Zagreb: Republički zavod za statistiku SR Hrvatske, 1971.

Tito borcima. Zagreb: „August Cesarec”; Savjet za razvijanje tekovina revolucije RO SUBNOR SRH, 1970.

Literatura

ALTHUSSER, Louis. *Ideologija & ideološki aparati Države [bilješke za istraživanje]*. Zagreb: Arkzin, 2018.

ANIĆ, Nikola. *Antifašistička Hrvatska. Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Hrvatske 1941. – 1945*. Zagreb: Multigraf marketing; Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, 2005.

BERGHOLZ, Max. „Među rodoljubima, kupusom, svinjama i varvarima: Spomenici i grobovi NOR-a 1947-1965. godine”. U: *60 godina od završetka Drugog svjetskog rata – kako se sjećati 1945. godine. Zbornik radova*, ur. Husnija Kamberović. Sarajevo: Institut za istoriju, 2006, 75-100.

BILANDŽIĆ, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing, 1999.

BRUSIĆ, Katica. „Evidencija spomenika socijalističke revolucije na području Općine Labin”. U: *Radnički pokret i NOB općine Labin*, gl. ur. Petar Strčić. Rijeka: Skupština općine Labin; Centar za historiju radničkog pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, 1980, 495-497.

CVJETIČANIN, Veljko. „Država u jugoslavenskoj teoriji i praksi”. *Politička misao* 23 (1986), br. 4: 37-50.

DUDA, Igor. *Danas kada postajem pionir: djetinjstvo i ideologija jugoslavenskoga socijalizma*. Zagreb; Pula: Srednja Europa; Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2015.

GILLIS, John R., ur. *Commemorations: The Politics of National Identity*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1994.

JUKIĆ, Marijana. „Prilog poznavanju ustanova: Savez udruženja boraca Narodnooslobodilačkog rata Hrvatske (1947-1992)”. *Arhivski vjesnik* 49 (2006): 123-138.

KARGE, Heike. *Sećanje u kamenu – okamenjeno sećanje?* Beograd: Biblioteka XX vek, 2014.

KOREN, Snježana. *Politika povijesti u Jugoslaviji (1945-1960). Komunistička partija Jugoslavije, nastava povijesti, historiografija*. Zagreb: Srednja Europa, 2012.

MIHALJEVIĆ, Josip. *Komunizam i čovjek. Odnos vlasti i pojedinca u Hrvatskoj (1958. – 1972.)*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016.

MIRKOVIĆ, Iko. *Borci NOR Jugoslavije i njihova organizacija*. Beograd: Četvrti jul, 1987.

SPEHNJAK. *Javnost i propaganda. Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske 1945. – 1952*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest; Dom i svijet, 2002.

ŠARIĆ, Tatjana; JUKIĆ, Marijana, prir. *Zapisnici Izvršnog komiteta Centralnog komiteta Saveza komunista Hrvatske, 1959.-1963.*, sv. 5. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2018.

TOMAC. „Općina kao samoupravna socijalistička zajednica”. *Politička misao* 16 (1979), br. 3: 448-460.

TOMAC, Zdravko. „Politička kultura i društveno-političke organizacije”. *Politička misao* 7 (1970), br. 1: 13-22.

VORANO, Tullio. „Spomen obilježja radničkog pokreta i NOB-a Općine Labin”. U: *Radnički pokret i NOB općine Labin*, gl. ur. Petar Strčić. Rijeka: Skupština općine Labin; Centar za historiju radničkog pokreta i NOR-a Istre, Hrvatskog primorja i Gorskog kotara, 1980, 499-519.

ŽUŽIĆ, Patricija. „Teritorijalno-administrativni ustroj na području današnje Istarske županije za razdoblje od 1945. do 1990. godine: prilog za izradu shematizma uprave”. *Vjesnik Istarskog arhiva* 14-16 (2009), br. 2007.-2009.: 185-249.

Internetske stranice

„Popisani spomenici NOB-a”. Grad Labin, 16. 12. 2009. Pristup ostvaren 8. 10. 2020. <http://www.labin.hr/popisani-spomenici-nob-a>.

„Tko smo mi”. Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske. Pristup ostvaren 15. 10. 2020. https://www.sabh.hr/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=2.

SUMMARY

The Founding, Structure, and Activities of a Resistance Organisation on the Local Level: The Municipal Committee of the Federation of Veterans' Associations of the People's Liberation War of Yugoslavia in Labin

The Veterans' Federation (later: Federation of Veterans' Associations) of the People's Liberation War of Yugoslavia was founded in 1947 as a socio-political organisation of People's Liberation War veterans and active participants of the People's Liberation Movement, with committees formed according to the territorial principle—from the Federal, through republican and provincial, to municipal and local committees. It was characterised by a well-developed system of operation focused on the systematisation of veterans' care and all forms of material, social, and health care for members as well as preserving and evoking public memory of the war. Combativeness and vigilance became high priorities of its socio-political work, especially from the mid-1960s and early 1970s, when members of the Veterans' Federation became politicised in the wake of important socio-political changes. Simultaneous reorganisation-related changes and the activation of new municipal committees contributed to the intensification of the work of local veterans' organisations, which manifested as the establishment of some new commissions and, in the following years, an influx of new members and a closer cooperation with other social and socio-political factors in the municipalities. This paper first describes the founding of the Veterans' Federation of Yugoslavia, its structure and most important fields of activity, and then the formation, structure, and activities of the Municipal Committee of the Federation of Veterans' Associations in Labin, which, together with other municipal veterans' committees in the Socialist Republic of Croatia, represented the focus of veterans' activities regarding quality of life improvements of its members and preserving the memory of the People's Liberation War in the local community. This paper examines the most important changes in the Federation of Veterans' Associations' mode of operation, describes the local strategies of ideological work and work on creating a culture of memory related to the wartime and revolutionary past, and the ways in which the veterans' organisation resolved the material and social-health issues of its members, and therefore influenced their quality of life. The research was based on materials of the Republican Committee of the Federation of Veterans' Associations of the Socialist Republic of Croatia and the documentation of the Municipal Committee of the Federation of Veterans' Associations in Labin, which has been mostly preserved for the late socialist period.

Key words: Federation of Veterans' Associations of the People's Liberation War of Yugoslavia (SUBNOR); Labin; socio-political organisation; social protection; culture of memory; Yugoslavia